

IESKATS MĀJTURĪBAS KULTŪRAS ATTĪSTĪBĀ LATVIJĀ 20. GADSIMTA 20. UN 30. GADOS*

Vineta Vilcāne

Mg. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, zinātniskā asistenta p.i.

Zinātniskās intereses: uztura vēsture, mājturības kultūra, kultūras procesi Latgalē.

Mājturības vēsture kā sociālās vēstures virziens līdz šim nav saistījusi Latvijas vēsturnieku uzmanību, raksts ir pirmais mēģinājums sniegt vispārēju ieskatu mājturības kultūras veidošanā un attīstībā Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados. Starpkaru periodā Latvijā mājturība bija viens no lauksaimniecības virzieniem, kuram bija noteikti uzdevumi valsts saimnieciskās izaugsmes sekmēšanā un latviskas kultūras veidošanā. Sievietēm bija vairākas iespējas izglītoties mājturības jautājumos: mācīties speciālajās skolās, apmeklēt kursus un priekšlasījumus, iegūt informāciju no preses un speciālās literatūras. Sākotnēji mājturības kultūras veidošanos sekmēja sabiedrisko organizāciju darbs, ar laiku mājturības attīstībai arvien lielāku atbalstu sniedza valsts. Pēc 1934. gada apvērsuma mājturības organizatorisko darbu pārņēma valsts, ar tās starpniecību stiprinot režīma politiku.

Atslēgas vārdi: mājturība, sieviete, lauksaimniecība, starpkaru periods.

IEVADS

Mājturības vēsture kā atsevišķs sociālās vēstures virziens Eiropas pētnieku uzmanības lokā nonāca 20. gadsimta 70. gados.¹ Zinātniskajos darbos par mājturības vēsturi vērojama cieša sasaiste ar citiem sociālās vēstures virzieniem, kā ikdienas (*history of everyday life*), ģimenes dzīves (*history of the family*) un sieviešu vēsturi (*women's history*), piemēram, caur mājturības prizmu sa-

* LETONIKA Raksts sagatavots Valsts pētījumu programmas "Letonika" ietvaros.

skatāms, kā mainījušies sieviešu pienākumi un to darbības sfēras.² Mājturības vēsture ir arī viens no piemēriem, kas atklāj politikas un mājas dzīves savstarpējo mijiedarbību.³

Mājturības vēsture līdz šim Latvijā nav pētīta, raksts ir pirmais mēģinājums aktualizēt šo sociālās vēstures virzienu, sniedzot vispārēju ieskatu mājturības sistēmas organizēšanas procesā un attīstībā Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados. Trūkst publiski pieejamas informācijas par līdzīga satura pētījumiem Baltijas reģionā, kas ļautu salīdzināt norises Latvijā un citās valstīs, noteikt kopīgās un atšķirīgās iezīmes.

Sociālajās un humanitārajās zinātnēs jēdzienu “mājturība” definē (skaidro) dažādi, pētot atšķirīgus procesus vēsturē un sabiedrībā. Tomēr, lūkojoties vispārēji uz dažādu zinātņu problemātiku mājturības jautājumā, secināms, ka vienā nozarē gūtās atziņas ir izmantojamas citas nozares pētniecībā.

Latviešu valodā lieto apzīmējumus “mājturība” un arī “mājsaimniecība”, lai raksturotu procesus, kas notiek slēgtā vidē (ģimenē) cilvēka ikdienas vajadzību apmierināšanai.

Starpkaru periodā Latvijā jēdzienu “mājturība” lietoja, attiecinot to uz sociāli ekonomisku vienību. Konversācijas vārdnīcā jēdziens “mājturība” skaidrots šādi: plašākā nozīmē – kādas sabiedriskas vai privātas saimniecības mantas pārvaldīšana un izlietošana; šaurākā nozīmē – ienākumu izlietošana ģimenes vajadzībām (mājsaimniecība).⁴ Padomju okupācijas laikā vārdu “mājturība” aizstāja ar “mājsaimniecība”, jo vārda “mājturība” daļa “turība” nebija pieņemama pastāvošajai ideoloģijai.⁵ Mūsdienās Latvijas sabiedrībā nostiprinājušies abi jēdzieni. Tos uztver gan kā sinonīmus, gan kā atšķirīgus jēdzienus: ar mājturību saprotot rokdarbus un ēdiena gatavošanu, savukārt ar mājsaimniecību – saimniekošanu mājās un sētā, ikdienā veicamos darbus un naudas sadali.⁶

Savukārt angļu valodā pastāv vairāki jēdzieni, lai apzīmētu to, ko latviešu valodā dēvē par “mājturību”, piemēram, “home economics”, “household economy”, “household”, “housekeeping”, “housework”. Katru no tiem lieto, lai apzīmētu atšķirīgus mājturības aspektus un procesus, piemēram, ar ģimenes saimniecību

saistītos ekonomiskos procesus, ikdienas mājas dzīvi un ģimenes locekļu pienākumus, mājas kultūru, akadēmisku disciplīnu u.c. Latviešu valodā nepastāv atšķirīgi jēdzieni dažādu mājturības aspektu apzīmēšanai.

Jēdziena “mājturības kultūra” definēšanā rodas problemātika. Latvijas sociālajās un humanitārajās zinātnēs plašāk nav ticis iztirzāts jēdziens “mājturība”, mēģinot rast un skaidrot tā dažādās nozīmes atšķirīgajās zinātņu disciplīnās. Jēdziena “mājturība” skaidrojuma ir pievērsusies Latvijas Lauksaimniecības universitātes pasniedzēja Dr. oec. Aija Eglīte.⁷ Tā kā A. Eglītes zinātniskās intereses ir saistītas ar ekonomikas procesiem, arī jēdziena skaidrojums izriet no ekonomikas aspektiem, tomēr atzīmējot, ka citās disciplīnās par to ir atšķirīga izpratne.

Mājturības jēdzienu aplūkojis arī Latvijas Universitātes profesors, filozofs Dr. phil. Igors Šuvajevs, vārda “mājturība” nozīmi izsakot pavisam lakoniski – kā prasmi saimniekot mājās un atziņas, kā to darīt labāk un racionālāk.⁸ Izvēršot vārda skaidrojumu, I. Šuvajevs norāda, ka mājturība ir prasme saimniekot mājās un pārvaldīt tās, bet tajā pašā laikā tā nav atkarīga no celtnes vai celtnu kompleksa, kuru dēvē par mājām. Respektīvi, “māja” ir nevis būve, kurā cilvēks mitinās, bet daudz plašāks simbols, kurā iekļaujas tādi fenomeni kā “ģimene”, “lauki”, “valsts” u.c. Mājturība lielākā mērā ir nevis saimniekošanas māka, bet gan māksla uzturēt pasauli un atrast tajā savu vietu, ņemt vērā kārtību un samēroties ar to, secina I. Šuvajevs.⁹ Līdz ar to mājturība ir ne tikai prasmes un zināšanas, bet, pielietojot tās, spēja iekļauties un veiksmīgi funkcionēt pastāvošajā sistēmā (sabiedrībā), kuras uzstādījumus nosaka pati sabiedrība un/vai valsts kā institūcija.

No Latvijas Universitātes doktorantes Ievas Milgrāves publikācijas¹⁰ par mājturības mācību grāmatām secināms, ka autore ar mājturību saprot tikai rokdarbu darināšanu un uztura gatavošanu.

Mājturība ir uztverama ne tikai kā ekonomiska kategorija, uz kuru attiecināmi darbi un pienākumi, kas veicami mājās – noslēgtā vidē, kuras centrā atrodas ģimene un ģimenes locekļu vaja-

dzību apmierināšana. Mājturība vienlaikus ir kultūras sfēra, kurā atspoguļojas gan no paaudzes paaudzē pārmantotās prasmes, zināšanas un tradīcijas, gan laikmeta noteiktie jaunievedumi.

Kultūras jēdziens ir grūti precīzi definējams, jo dažādās intelektuālajās disciplīnās tam ir dažāda nozīme.¹¹ Domātājs Reimonds Viljamss (*Raymond Williams*), kurš pievērsies kultūras studijām un ir viens no pazīstamākajiem teorētiķiem šajā jomā, 1958. gadā publicētajā esejā “Culture is Ordinary” (Kultūra ir ikdienišķa) norādījis, ka vārdu “kultūra” izmanto divās nozīmēs: lai apzīmētu dzīvesveidu un lai apzīmētu mākslas un izglītošanos (īpašs process jaunatklājumiem un radošajām pūlēm).¹²

Raksta ietvaros pētījuma autore ir devusi savu skaidrojumu jēdzienam “mājturības kultūra”, tas lietots šādā nozīmē – mērķtiecīgi organizēts sievietes darbs ģimenes saimniecībā, kas balstās pieredzē, patstāvīgi vai akadēmiski iegūtās zināšanās un prasmēs, ar mērķi nodrošināt ģimenes locekļu vajadzības un veicināt viņu garīgo un fizisko attīstību pieejamo resursu apstākļos.

Pētījuma mērķis ir gūt vispārēju ieskatu par mājturības nozares veidošanos un attīstību Latvijā 20. gadsimta 20. un 30. gados. Par uzdevumiem noteikts raksturot mājturības nozīmi kopējā Latvijas lauksaimniecības politikā un sniegt ieskatu par iespējām sievietēm iegūt zināšanas un attīstīt prasmes mājturības jautājumos.

Raksta pētniecisko bāzi pamatā veido Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva fondos esošie Zemkopības ministrijas Zemkopības departamenta, Latvijas Lauksaimniecības kameras un Latvijas Lauksaimniecības centrālbiedrības dokumenti, kā arī starpkaru perioda preses izdevumi.

MĀJTURĪBA – NOZĪMĪGS LAUKSAIMNIECĪBAS VIRZIENS

Bez mājturības nozares nevar pastāvēt nedz lauku, nedz pilsētas mājsaimniecība, tā sniedz sievietēm zināšanas un prasmes ikdienas pienākumu veikšanai, piemēram, ēdiena gatavošanā, rokdarbos, rūpēs par bērniem, saimniecības organizēšanā.¹³

Vēsturiski “mājas” uztvertas kā sievietes telpa,¹⁴ kurā viņa izpildīja savu “misiju” – bija sieva, māte, arī mājsaimniece. 20. gadsimta 20.–30. gados Latvijas sabiedrība no sievietes sagaidīja, lai viņa būtu ziņoša un prasmīga mājsaimniece un rūpētos par savu ģimeni.¹⁵ Šos sabiedrības noteiktos pienākumus sieviete spēja īstenot, iesaistoties mājturības organizatoriskajā darbā. Mājturība aptvēra plašu jautājumu loku, kas skāra cilvēka privāto sfēru, bet vienlaikus atradās ciešā sasaistē ar norisēm publiskajā sfērā. Starpkaru periodā pilsētas vidē mājturības sistēmas piedāvātās iespējas īstenojās tikai daļēji, jo ar mājturību šajā laikā saprata daudz plašāku darbību klāstu nekā mūsdienās. Tajā skaitā tādas, kas savas specifikas dēļ īstenojamas tikai lauku vidē, piemēram, lopu aprūpe, dārzkopība. Veiksmīgi vai neveiksmīgi izmantotas mājturības piedāvātās iespējas lauku vidē tieši ietekmēja saimnieciskos procesus valsts līmenī.

Par vienu no jaundibinātās Latvijas valsts nacionālās politikas pamatvirzieniem kļuva latviešu tautas saimniecisko pamatu stiprināšana, kurā lauksaimniecība bija tautsaimniecības noteicošā nozare.¹⁶ Attiecīgi mājturībai kā lauksaimniecības jomai veltīja lielu uzmanību, uzsvāru liekot uz mājturības aktivitātēm lauku vidē. Laukiem Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados sabiedrībā bija īpaša vērtība, tos uzlūkoja kā latvietības, latviešu kultūras un tās izcelsmes pamatu un pastāvēšanas garantu.¹⁷ Šādu uztveri panāca ar lauku idealizēšanu, kurai izmantoja vairākus paņēmienus, sākot ar pilsētas nomelnošanu un beidzot ar lauku poetizēšanu.¹⁸ Turklāt vairums valsts iedzīvotāju (aptuveni divas trešdaļas) starpkaru periodā bija laucinieki.¹⁹

Mājturības sistēmā saimnieciskās aktivitātes pamatā vērstas uz cilvēka primāro vajadzību nodrošināšanu, nevis uz kāda nodarbināšanu ar mērķi veicināt saimniecības ražošanas procesu. Tomēr starpkaru periodā mājsaimnieces (saimnieces) pienākumos ietilpa arī līdzdalība tajos saimniecības ražošanas procesos, kuriem bija ciešāka sasaiste ar mājturības nozari, piemēram, lopu apkopšana.

Primārās vajadzības balstās uz tādiem dzīves aspektiem kā uzturs, veselība, prestižs un mīlestība,²⁰ katrs no šiem aspektiem

aplūkojams plašākajā jēdziena nozīmē. Ģimenes locekļu vajadzības pārveido mājturības mērķus un mājturības resursus gala produktos, kas ir nemateriāli labumi.²¹ Sākotnēji no mājturības resursiem rada materiālus labumus, piemēram, pagatavo maltīti, sagādā siltu un ērtu apģērbu, gaumīgi iekārto dzīvojamās telpas, kas cilvēkam rada pozitīvu mentālo stāvokli (mājturības galaproduktu). Viss šis process nodrošina cilvēka darbaspēju atgūšanu un cilvēkresursu atražošanu, līdz ar to tam ir būtiska nozīme gan valsts saimnieciskajā attīstībā, gan nācijas saglabāšanas procesā.

Mājsaimniecībā mājturības procesā izmanto pašas saimniecības ražošanas procesa resursus, piemēram, izejvielas uztura pagatavošanai, un finanšu līdzekļus, kas iegūti, realizējot tirgū saražoto produkciju. Līdz ar to būtiski ir prasmīgi, racionāli un taupīgi izmantot pieejamos saimniecības resursus. Atbildība par tā visa nodrošināšanu lielā mērā gūlās uz sievietes – mājsaimnieces pleciem.

Valdīja uzskats, ka mājturības jautājumos jābūt ziņoām visām sievietēm neatkarīgi no viņu sociālā stāvokļa un dzīvesvietas – vai tie būtu lauki vai pilsēta. Mājturību uzskatīja tikai par sieviešu nozari, kuras veidošana uzticama sievietei, un vīrietim praktiskajā darbā nav jāiesaistās.²² Tomēr vienlaikus vīriešus uzskatīja par kompetentiem, lai tie norādītu mājturības darbības virzienus, izteiktu savu vērtējumu un sniegtu padomus atsevišķās mājturības nozarēs, kurās viņi darbojas profesionāli, piemēram, ārsti sniedza padomus higiēnas jautājumos, agronomi – dārzkopībā.

MĀJTURĪBAS ORGANIZATORISKAIS DARBS PARLAMENTĀRĀS LATVIJAS LAIKĀ

Mājturība kā viens no lauksaimniecības virzieniem sāka veidoties līdz ar miera perioda iestāšanos pēc Latvijas Neatkarības kara. Pārvarot kara radīto nabadzību un atrisinot praktiska rakstura jautājumus par privātajām dzīvojamajām telpām un saimniecībās ēkām, sievietes varēja atļauties vairāk laika un pūļu veltīt mājsaimniecības stāvokļa uzlabošanai un rūpēm par mājiniem,

piemēram, pievērst lielāku uzmanību higiēnai, gatavot kvalitātīvāku uzturu, uzlabot dzīvojamo telpu estētiku u.tml.

Mājturības kultūras ideju izplatīšanu un iedzīvināšanu sākotnēji uzņēmās lauksaimnieku sabiedriskās organizācijas, pie lauksaimniecības biedrībām veidojot mājturības sekcijas, dibinot atsevišķas mājturības veicināšanas biedrības, kā arī dibinot izglītības iestādes. Nozīmīga organizatoriskā loma mājturības kultūras veidošanā bija Latvijas Lauksaimniecības centrālbiedrībai (LLC).²³

Sākotnējais darbs mājturības ideju izplatītājiem nebija viegls, jo, pirmkārt, bija jāpārliecina sabiedrība par mājturības lietderīgumu personīgās labklājības uzlabošanā. Lielai daļai sieviešu vēl nebija pilnvērtīga priekšstata par mājturības būtību, un tā lielākoties asociējās ar “kūku cepšanu” un nelikās pietiekami prestiža.²⁴ Vēl divdesmito gadu beigās interese par mājturību bija salīdzinoši maza.²⁵ Otrkārt, mājturības ideju izplatītājiem bija jāorganizē pasākumi sievietēm praktisku zināšanu un prasmju apgūšanai.

1926. gada 26. februārī LLC sasauca pirmo mājturības organizāciju pārstāvju un mājturības darbinieču apspriedi mājturības ideju izkopšanai un aktuālo nozares problēmu identificēšanai.²⁶ Apspriedē nolēma lauku saimniecībās ieviest mājturības pārraudzību un pie LLC izveidot Mājturības sekciju,²⁷ kuras locekļi, ik pa laikam sanākot kopā, apspriestu svarīgākos jautājumus nozarē. Mājturības sekcijā ievēlēja plašu pārstāvju loku. Tajā darbojās deleģētas personas no mājturības veicināšanas biedrībām, aizsardžu pulciņiem, Zemkopības ministrijas pārraudzībā esošajām mājturības un citām lauksaimniecības izglītības iestādēm, kā arī Izglītības ministrijas pārraudzības skolām, Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības pārvaldes. Sekcijā darbojās arī mājturības instruktore un praktiskās lauksaimnieces.²⁸ Mājturības pārraudzību uzskatīja par vislabāko risinājumu mājturības nozares izveidei un mājturības kultūras izkopšanai.

Mājturības pārraudzību uzdevumi, apmeklējot saimniecības klātienē, bija praktisku padomu sniegšana saimniecībām, piemēram, mācīt, kā racionāli izmantot saimniecībā ražotos produktus, gatavojot lētus, veselīgus, garšīgus un sātīgus ēdienus; mācīt uzturvielu, kaloriju aprēķināšanu; pieradināt pie sistemātiskas

grāmatvedības; mācīt dzīvojamo telpu iekārtošanu un mājas apkārtnes izdaļošanu; mācīt lietderīgi izmantot laiku un izglītot par sabiedriskās dzīves normām.²⁹

Mājturības pārraudzības ieviešana saistījās ar finansiāliem izdevumiem. Tādēļ, lai noskaidrotu šādas pārraudzības lietderību un problēmas, ar kurām jāsaskaras pārraudzības veicējam, LLC nolēma piedāvāt jau pastāvošajām mājturības veicināšanas biedrībām uz trīs mēnešiem darbā pieņemt mājturības instruktores.³⁰ Šo trīs mēnešu laikā biedrībām par mājturības instruktoru darbu nebija jāmaksā, izdevumus sedza pati LLC. Biedrības, kuras atsaucās aicinājumam, bija ieinteresētas turpināt uzsākto mājturības pārraudzību, bet, neatrodot līdzekļus savos budžetos, pārraudzību pakalpojumus pārtrauca izmantot. Interesi par pārraudzību izrādīja citas biedrības, kurās sākotnēji nedarbojās LLC instruktores. Tomēr visumā mājturības pārraudzības iecere 20. gadu otrajā pusē neīstenojās.

Jautājumu par mājturības pārraudzības nepieciešamību Mājturības padome no jauna aktualizēja 1930. gadā.³¹ Idejas iniciatori uzskatīja, ka mājturības pārraudzē jāalgo par valsts budžeta līdzekļiem, līdzīgi kā citās lauksaimniecības jomās.³² Mājturības padomes ievēlētā delegācija vērsās Ministru kabinetā un Zemkopības ministrijā ar lūgumu rast līdzekļus mājturības pārraudzībai.³³ Sarunas bija veiksmīgas, un jau 1930./1931. gada Zemkopības ministrijas budžetā paredzēja līdzekļus mājturības pārraudzībai.³⁴

LLC vadībā izstrādāja mājturības pārraudzības noteikumus, darbības programmu, presē propagandēja tās lietderīgumu un iespējas iesaistīties. Gada laikā – no 1930. gada 1. maija līdz 1931. gada 1. maijam – mājturības pārraudzību ieviesa 16 organizācijas, kurās apvienojās 218 saimniecības.³⁵ Arī turpmāk valsts sniedza finansiālu atbalstu mājsaimniecību pārraudzības organizēšanai un uzturēšanai ar mērķi veicināt mājsaimniecību un ģimenes kultūru un izplatīt zināšanas visās ar mājsaimniecību saistītās nozarēs.³⁶

Mājturības padome lielu uzmanību veltīja vietējās izcelsmes produktu pašpatēriņa palielināšanai un importēto produktu

patēriņa samazinājumam, aicinot tos aizstāt ar vietējās izcelsmes produktiem.³⁷ Piemēram, uzskatīja, ka jāsamazina rīsu, siļķu un ārvalstu augļu lietošana, to vietā izvēloties miežu putraimus, ābolus, saknes un liellopu gaļu.³⁸ Aktīvā vietējo ražojumu patēriņa veicināšana skaidrojama ar lauksaimniecības krīzi, kas Latvijā sākās 1927. gadā.³⁹

Lauksaimniecības attīstības veicināšanai valsts arī turpmākajos gados ar mājturības starpniecību centās panākt vietējo ražojumu lietošanu lielākos apmēros. Piemēram, 1933. gada oktobrī Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības pārvaldē notikušajā apspriedē par linkopības veicināšanu viens no lēmumiem paredzēja propagandēt linu audumu ražošanu mājražošanas ceļā, iesaistot šajā darbā mājturības instruktores un lauksaimniecības skolu mājturības skolotājas.⁴⁰

Ar praktiskiem demonstrējumiem, piemēram, izstādēm, veidoja priekšstatu, kas un kādā veidā maināms individuālajās saimniecībās lauku dzīves apstākļu uzlabošanai un lauksaimnieču darba atvieglošanai. Savukārt aktualitātes mājturības jautājumos pārsprida lauksaimnieču kongresos.

MĀJTURĪBAS ORGANIZATORISKAIS DARBS AUTORITĀRĀ REŽĪMA GADOS

Valsts iekārtas maiņa 1934. gada maijā ietekmēja arī lauksaimniecības nozari, ieviešot pārmaiņas mājturības organizatoriskajā darbā. Autoritārā režīma laikā lauksaimniecībai salīdzinājumā ar citām tautsaimniecības nozarēm valdība sniedza lielāku atbalstu.⁴¹ Vadoņa Kārļa Ulmaņa iekšpolitikā iezīmējās trīs galvenie darbības virzieni: veidot latvisku Latviju, stiprināt latviešu tautas vienotību un vairot valsts iekšējo spēku un stiprumu, īpaši uzsverot zemnieku ģimenes lielo lomu.⁴² Arī mājturībai deva uzstādījumus režīma mērķa sasniegšanā.

Mājturības sistēmas attīstībai šajā laikā valsts pievērsa lielāku uzmanību nekā parlamentārās Latvijas laikā. K. Ulmanis 1935. gada augustā uzrunā tautai Nīcas zemnieku svētkos atzīmēja: “[...] ievērojot lauku mājas saimnieces lielo lomu un nozīmi

ne tikai kā mājas saimniecības vadītājai, bet arī kā pastāvīgai mājas pavarda sargātājai, vislielākā vērība piegriežama mājsaimniecības un mājturības izkopšanai un pacelšanai.”⁴³

1935. gada 29. martā izveidoja Latvijas Lauksaimniecības kameru (LLK), kura faktiski atradās Zemkopības ministrijas pakļautībā.⁴⁴ Turpmākai mājturības nozares pārraudzībai pie LLK izveidoja Mājturības nodaļu,⁴⁵ nosakot, ka tā organizē mājturības instruktoru darbu, rīko mājturības apskates un sacensības, notur ceļojošus mājturības kursus un kārtu visus citus mājturības un mājrupniecības veicināšanas pasākumus.⁴⁶

LLK Mājturības nodaļa katram saimnieciskajam gadam veidoja darbības plānu, nosakot uzdevumus un pasākumus to īstenošanai. Visā Mājturības nodaļas pastāvēšanas periodā līdz 1940. gadam tai bija noteikti uzdevumi: veicināt lauku sievietes darba apstākļu uzlabošanu un atvieglošanu, pašu vajadzībām izlietojamo lauksaimniecības ražojumu un tirgus preču pilnvērtīgu un lietderīgu lietošanu, lauku mājas un sētas izdaļošānu, mājsaimniecības uzlabošanu, bērnu kopšanu, barošanu un audzināšanu un lauku sievietes kultūrālo dzīvi.⁴⁷ Uzstādījums – atvieglot tieši lauku sievietes darba gaitas – apliecina režīma vēlmi uzsvērt zemnieku ģimenes lomu valsts labklājības līmeņa celšanā.

Nosakot, ka lauksaimnieku sabiedriskajām organizācijām jālikvidējas, LLK pakļautībā nonāca arī mājturības biedrības un mājturības instruktore.⁴⁸ Līdz ar to mājturības darbs attīstījās virzienā, kuru par labu esam atzina valsts, nevis kā iepriekš, kad mājturības attīstības tendences noteica sabiedriskās organizācijas.

1935./1936. budžeta gadā iepriekš pastāvējušo mājturības pārraudzību reorganizēja, izveidojot piecus mājturības rajonus.⁴⁹ Vēlākajos gados to skaits palielinājās, piemēram, 1938. gadā Latvijā bija 36 mājturības rajoni.⁵⁰

Mājturības pārraudzības reorganizēšanu veica ar mērķi uzlabot mājturības pārraudzību uz vietas saimniecībās, paredzot, ka instruktore darbosies tajās saimniecībās, kuras ir ieinteresētas veikt uzlabojumus. Pārmaiņas veica, lai novērstu pastāvošo negatīvo tendenci instruktore izmantot kā darbaspēku.⁵¹

Sekmīgam mājturības propagandas darbam liela problēma bija piemērotu instruktoru trūkums, tādēļ nodarbināja arī tās, kuras šim darbam īsti neatbilda. Mājturības ideju iedzīvināšanu veica mājturības rajonu instruktore, kuras atradās LLK dienestā, un mājturības biedrību instruktore, kuras saņēma finansējumu no LLK. Instruktores savas darbības rajonos lauku reģionu sievietēm bez maksas noturēja kursus, priekšlasījumus, ieviesa padomu sniegšanas dienas, strādāja mazpulkos un apmeklēja atsevišķas saimniecības, sniedzot padomus un aizrādījumus māj-saimniecības jautājumos.

LLK Mājturības nodaļa bija izstrādājusi lauksaimniecības biedrību mājturības sekciju darbības noteikumus.⁵² Šādas sekcijas bija vēlamas visās lauksaimniecības biedrībās. 1940. gada sākumā Latvijas laukos 343 pagastos darbojās mājturības sekcijas, apvienojot 15 tūkstošus dalībnieču.⁵³

Līdz ar specializētajām mājturības organizācijām mājturības kultūras veicināšanas darbā iesaistījās arī aizsardzes⁵⁴ un mazpulki.⁵⁵

Nozares profesionāļu vērtējumā mājturības attīstībā kopš valsts proklamēšanas bija paveikts daudz, tomēr vienlaikus darba-lauks vēl bija plašs, jo daļā sabiedrības mājturības idejas nebija guvušas atsaucību. 1936. gadā LLK Mājturības nodaļas vadītāja T. Mežsēta novērtēja, ka lauku sievietes mājturības darbā uzrāda zināmu progresu, it īpaši rokdarbos, kur liela vēriba veltīta rokdarbu darināšanai latviskā stilā. Novērtējot situāciju mājturības jautājumos 1939. gadā, secināja, ka turpmāk lielāka uzmanība veltāma māj-saimniecības darba racionalizēšanai, uztura jautājumiem, jo lauku reģionu iedzīvotāju uzturs ir diezgan vienveidīgs, kā arī uzmanība veltāma tīrības un kārtības jautājumiem.⁵⁶

Iezīmējoties krīzei trīsdesmito gadu beigās un 1940. gada sākumā, valsts ar Mājturības nodaļas starpniecību aicināja iedzīvotājus pievērst uzmanību taupības pasākumiem. Piemēram, dažādosursos, priekšlasījumos un sarīkojumos norādīja, kā un kādos veidos iespējams taupīt.⁵⁷ Tāpat lielu uzmanību pievērsa vietējo ražojumu patēriņa veicināšanai.

MĀJTURĪBA IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ

Mājturības sistēmas pilnvērtīgu izveidi un mājturības kultūras izplatīšanu sabiedrībā nodrošināja, izglītības sistēmā atvēlot vietu mājturībai. Zemkopības ministrijas pakļautībā veidoja speciālās mājturības skolas, kā arī mājturības jautājumus iekļāva cita profila lauksaimniecības skolu mācību programmās. Mājturības priekšmetus pasniedza arī pamatskolās un vidusskolās, specialitāti tajā varēja iegūt arī citās Izglītības ministrijas pakļautībā esošās mācību iestādēs.

SPECIĀLĀS MĀJTURĪBAS SKOLAS

Mājturības izglītība tāpat kā jebkura cita veida izglītības pieredze attīsta cilvēka intelektuālo un radošo potenciālu. Tomēr mājturības izglītībai bija arī otrs uzdevums – sniegt sievietēm praktiskas zināšanas, kuras pielietot ne tikai ar mājturību saistītajā profesionālajā darbā, bet arī ikdienas darbā saimniecībās. Speciālās mājturības izglītības iestādes pieskaitīja pie lauksaimniecības skolām, un tās atradās Zemkopības ministrijas pakļautībā.⁵⁸

Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības departamenta direktors 1923. gada izskaņā kā mājturības skolu mērķi noteica sievietes sagatavošanu praktiskam un saimnieciskam darbam, dodot pēc iespējas daudzpusīgāku attīstību un izglītību kā ģimenes mātei un bērnu audzinātājam.⁵⁹ Arī turpmāk šos aspektus uzsvēra, runājot par mājturības izglītības nozīmi sievietes dzīvē.

Iecere par speciālās mājturības izglītības iestādes atvēršanu Latvijas teritorijā radās īsi pirms Pirmā pasaules kara. Interesi par šāda tipa mācību iestādes izveidi izrādīja tā laika divas lielākās latviešu lauksaimnieku organizācijas – Latvijas Lauksaimniecības centrālbiedrība un Latviešu lauksaimnieku ekonomiskā sabiedrība.⁶⁰ Pat kara apstākļos mājturības skolas jautājums izpelnījās lielu uzmanību, 1915. gadā LLC valde nolēma atrast piemērotu lauku māju mājturības skolai.⁶¹ Tomēr kara gados neviena mājturības izglītības iestāde Latvijas teritorijā darbu neuzsāka, un jautājums par mājturības skolas atvēršanu no jauna dienas kārtībā parādījās, iestājoties miera periodam.

Nepieciešamība pēc mājturības skolas aktualizējās 1920. gadā, iniciatīvu uzņemoties LLC. Konsultējoties un pārrunājot skolas dibināšanu ar sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem un nozares speciālistiem, LLC vadība nonāca pie atziņas, ka mājturības izglītības pamatā jābūt mājturības semināram, kurš sagatavotu nākamās mājturības skolotājas un instruktore, savukārt lauksaimnieču sagatavošanai praktiskam darbam savās saimniecībās dibināma viengadīga mājturības skola.⁶² Abas izglītības iestādes plānoja atvērt laukos, lai audzēkņu apmācība varētu notikt lauku saimniecības apstākļos.

Latvijas valdības atbalstu mājturības skolas dibināšanai LLC Kaucmindes muižas pilī saņēma 1922. gadā.⁶³ Veicot sagatavošanas darbus, pirmo mājturības izglītības iestādi Latvijā – Kaucmindes mājturības skolu atvēra 1923. gada janvārī.⁶⁴ Šajā pašā gadā atvēra arī Kaucmindes mājturības semināru,⁶⁵ kuru 1938. gadā pārdēvēja par Latvijas Mājturības institūtu.⁶⁶ Semināram/institūtam turpmākajos gados bija būtiska loma mājturības nozares attīstībā Latvijā, turklāt tā bija vienīgā augstākā līmeņa mājturības izglītības iestāde Latvijā 20.–30. gados.⁶⁷

Mājturības izglītības iestāžu izveidē 1923. gads ir nozīmīgs, jo tajā dibināja arī citas skolas – Jelgavas mājturības skolu⁶⁸ un Ramkas⁶⁹ mājturības skolu. Pirmajām mājturības skolotājām priekšā stāvēja grūts darbs. Bija jāsagatavo kvalitatīvas mācību stundas un vienlaikus jāizglīto sabiedrība par mājturības nepieciešamību un devumu labklājības līmeņa celšanā. Turklāt mācību procesu apgrūtināja piemērotu mācību līdzekļu un speciālās literatūras trūkums, kā arī mācību procesam nepiemērotas telpas. Piemēram, jaunatvērtajā Ramkas mājturības skolā 1924. gada janvārī Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības skolu nozares vadītāja K. Munkevics konstatēja, ka skolas telpās temperatūra ir $-7\text{ }^{\circ}\text{C}$ un ūdens piegāde skolai ir samērā primitīva – pēc ūdens jādodas uz tuvējo aku, šķērsojot tiltiņu pāri diķim, kurā kāda audzēkne, nesot ūdeni no akas, iekritusi. Trūka arī malkas, un, sala piespiesas, audzēknes zāģēja vecos un nederīgos parka kokus.⁷⁰

1924. gadā Zemkopības ministrija plānoja turpmākajos piecos gados Kurzemē un Vidzemē izveidot pa trim zemākā tipa mājtu-

rības skolām, Latgalē – divas.⁷¹ Idejas iniciatori uzskatīja, ka jaunas skolas būtu dibināmas, sākot ar 1927. gadu, kad jau pastāvošās mājturības izglītības iestādes būs sagatavojušas mājturības speciālistes, kuras varēs pasniegt jaundibinātajās skolās.⁷² Plānotajā piecu gadu periodā šo ieceri neizdevās īstenot, arī turpmākajos gados to īstenoja tikai daļēji.

Autoritārā režīma laikā darbu uzsāka vairākas mājturības skolas – atvēra jaunas skolas vai pārorganizēja pastāvošās lauksaimniecības skolas. 1923. gadā Zemkopības ministrijas paspārnē izveidoja trīs mājturības skolas, bet 1938./1939. mācību gadā darbojās 11 mājturības skolas.⁷³ Laika posmā no 1922./1923. līdz 1937./1938. mācību gadam speciālās mājturības skolas beidza 1700 audzēknes.⁷⁴

Līdz ar pirmo mājturības izglītības iestāžu darba uzsākšanu un mājturības priekšmeta ieviešanu vispārējās izglītības skolās aktualizējās jautājums par atbilstošas kvalifikācijas mācībspēkiem. 1923. gadā gandrīz pavisam nebija skolotāju, kas līdz tam būtu strādājušas mājturības skolās.⁷⁵ Mājturības izglītības organizēšanā iesaistījās mācībspēki, kuri bija strādājuši lauksaimniecības skolās pirms kara gan Latvijas, gan Krievijas teritorijā. Nepieciešamās zināšanas mājturības mācību programmu izveidei Latvijā ieguva, sūtot mājturības skolu skolotājas komandējumos uz ārvalstīm. Speciālistes, iepazīstoties ar ārvalstu izglītības iestādēm, mācību programmām un metodiku, veidoja Latvijas mājturības izglītības iestāžu noteikumus, mācību plānus un programmas.⁷⁶

Mājturības skolās mācību priekšmetu pasniegšanu organizēja trīs veidos: teorētiskajās nodarbībās, demonstratīvi praktiskajos darbos un praktiskajos darbos. Mācību programmās iekļāva gan vispārējus izglītojošos priekšmetus, kā latviešu valodu, reliģiju, ētiku u.c., gan arī specifiskos mājturības priekšmetus, piemēram, konservēšanu, galda klāšanu, veļas mazgāšanu, gludināšanu un drēbju tīrīšanu, sieviešu, vīriešu un bērnu veļas šūšanu, lāpīšanu u.c. Mājturības izglītība pēc būtības bija praktiska izglītība, jo mācību procesā vislielāko uzmanību veltīja sievietes ikdienas dzīvei nepieciešamu iemaņu attīstīšanai.

MĀJTURĪBA IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS ĀRPUS MĀJTURĪBAS
SKOLĀM

Latvijas izglītības sistēmā atsevišķiem mājturības aspektiem uzmanību pievērta līdz ar neatkarības iegūšanu. Jau 1919./1920. mācību gadā sāka darboties tā sauktās rokdarbu darbnīcas.⁷⁷ Rokdarbu darbnīcas aizstāja attiecīgu priekšmetu trūkumu skolu programmās, tās darbojās ne tikai Rīgā un citās lielākajās pilsētās, kā Rēzeknē un Ventspilī, bet arī mazākās, piemēram, Bauskā un Tukumā.⁷⁸ Veidojoties jaundibinātās Latvijas izglītības sistēmai, mājturības priekšmetu iekļāva vairāku pamatskolu un vidusskolu mācību programmās.

Sešklasīgajās pamatskolās mājturību sāka pasniegt no 1925. gada, paredzot divas obligātās stundas nedēļā. Savukārt 1928. gadā pieņemtie plāni noteica, ka meitenēm tas ir izvēles priekšmets.⁷⁹ Divdesmito gadu izskaņā pedagogu vidū par mājturības pasniegšanu pamatskolās nebija vienprātības, daži atzina to par noderīgu, citi uzskatīja, ka tas ir lieks priekšmets un lieki apgrūtina skolēnus.⁸⁰

1935. gadā apstiprinātie pamatskolu mācību plāni 1. pakāpes pamatskolās mājturības stundas neparedzēja, to pasniedza 2. pakāpes pamatskolās.⁸¹ No pamatskolas 5. un 6. klasei paredzētajām mācību grāmatām mājturībā redzams, ka uzmanība veltīta tādām tēmām kā virtuvei, kurināšanai, cilvēka uzturam, dažādām produktu grupām, to iegādei un pārstrādāšanai u.c. tēmām.⁸²

Vispārīzglītojošajās vidusskolās (klasiskajās ģimnāzijās, reālģimnāzijās, neoģimnāzijās un reālskolās) 1920. gadā mājturība meitenēm bija izvēles priekšmets (2 stundas nedēļā).⁸³ 1925. gada vispārīzglītojošo vidusskolu mācību plāns noteica, ka mājturība meitenēm klasiskajās ģimnāzijās nav paredzēta, savukārt A grupas ģimnāzijās, B grupas ģimnāzijās un reālskolās tai kā neobligātam mācību priekšmetam atvēlamas divas stundas nedēļā.

1928. gada pārkartojumi izglītības sistēmā noteica jaunu vispārīzglītojošo vidusskolu iedalījumu: klasiskā ģimnāzija, reālģimnāzija, ģimnāzijas 1. nozarojums, ģimnāzijas 2. nozarojums un ģimnāzijas 3. nozarojums.⁸⁴ Atšķirīgs bija arī mājturībai un rok-

darbiem atvēlēto stundu skaits. Klasiskajās ģimnāzijās meitenes 12 stundas nedēļā mācījās vingrošanu, rokdarbus un mājturību. Savukārt reālģimnāzijās, ģimnāzijās ar 1. un 2. nozarojumu divas stundas nedēļā meitenēm mājturība bija izvēles priekšmets.⁸⁵

Pārkārtojumi vispārizglītojošo vidējo mācību iestāžu mācību plānos notika arī 1934. gadā, paredzot klasiskās ģimnāzijas, reālģimnāzijas, humanitārās un praktiskās ģimnāzijas. Klasiskajās ģimnāzijās obligāts priekšmets 14 stundas nedēļā meitenēm bija vingrošana, rokdarbi un mājsaimniecība, reālģimnāzijās 15 stundas nedēļā meitenes kopā ar zēniem apguva rokdarbus un vingrošanu, savukārt humanitārajā ģimnāzijā – 13 stundas nedēļā. Šī tipa skolās meitenēm kā neobligāts priekšmets divas reizes nedēļā bija mājsaimniecība. Par mājsaimniecības mācīšanu praktiskajās ģimnāzijās lēma pedagoģiskā padome.⁸⁶

1935. gada mācību plāni paredzēja, ka mājsaimniecība meitenēm divas stundas nedēļā ir tikai humanitārajās ģimnāzijās un reālajās ģimnāzijās.⁸⁷ Vēl trīsdesmito gadu vidū nebija vidusskolām piemērotu mācību grāmatu šī priekšmeta apgūšanā, tāpēc ieteica lietot plašākai sabiedrībai paredzētās grāmatas mājturības nozarē.⁸⁸

Mājturības jautājumiem pastiprinātu uzmanību veltīja dažādu virzienu lauksaimniecības skolās. No 1923./1924. mācību gada mājturības priekšmetus meitenēm iekļāva divgadīgo lauksaimniecības skolu programmās.⁸⁹ Padziļinātākai mājturības priekšmetu apguvei pie lauksaimniecības skolām atvēra mājturības nodaļas, piemēram, pie Nurmīžu divgadīgās lauksaimniecības skolas jau no 1927./1928. mācību gada pastāvēja Mājturības nodaļa ar viengadīgu kursu, pieturoties pie Kaucmindes mājturības skolas programmas un stundu plāna.⁹⁰

Lauksaimniecības skolu audzēknes apguva plašu ar mājturību saistītu jautājumu loku, aplūkojot tādas pašas tēmas kā speciālajās mājturības skolās, vien atvēlot tām mazāku stundu skaitu.

Lauksaimniecības skolās apgūtie ar mājturību saistītie priekšmeti sievietēm deva praktiskas zināšanas, kuras varēja likt lietā ikdienas darbā. Tomēr 1938. gadā Zemkopības ministrija secināja, ka turpmāk lielāka uzmanība mājturības programmas

izstrādē jāvelta tam, lai mācības vairāk piedāvātu ikdienas vajadzībām nepieciešamās zināšanas, ne tik daudz svētku un svinību gadījumiem.⁹¹

Ar mājturību saistītu profesiju varēja iegūt arī Izglītības ministrijas pakļautībā esošajās skolās. Piemēram, mājturības skolotājas sagatavoja Valsts centrālajā pedagoģiskajā institūtā līdz tā slēgšanai 1930. gadā.⁹²

Savukārt amatniecības skolās pastiprinātu uzmanību veltīja rokdarbiem – vienam no mājturības virzieniem. Piemēram, Rīgas Valsts mākslas amatniecības skola sagatavoja pamatskolu un vidusskolu rokdarbu skolotājus pedagoģiskam darbam.⁹³ Rokdarbu speciālistes sagatavoja arī Daugavpils sieviešu arodskolā “Saule”.⁹⁴

ĀRPUSSKOLAS IZGLĪTĪBA MĀJTURĪBĀ

Līdzās mācību iestādēs iegūstamajai mājturības izglītībai nozares attīstībā un mājturības kultūras izkopšanā nozīmīga bija ārpuskolas izglītība, kuru nodrošināja speciālie kursi un priekšlasījumi, dažāda veida sabiedriskie pasākumi, mājturības literatūra un publikācijas presē.

Mājturības kursus sievietēm organizēja jau pirms Pirmā pasaules kara.⁹⁵ Starpkaru periodā notikušie mājturības kursi bija gan vairāku mēnešu garumā, gan dažas dienas ilgi. Vairāku mēnešuursos skatīja plašāku ar mājturību saistīto jautājumu loku. Piemēram, LLC organizēto trīs mēnešu mājturības kursu programmā trīsdesmito gadu sākumā ietilpa: barības mācība, ēdienu gatavošana, augļu un dārzeņu konservēšana, piensaimniecība, mājas uzkopšana un galda klāšana, veļas mazgāšana un gludināšana, rokdarbi, mājturības grāmatvešana, mājturības tehnoloģija, higiēna, dārzkopība, sakņkopība, puķkopība, daiļdārzniecība un putnkopība.⁹⁶ Mājturības kursus organizēja arī privātpersonas, piemēram, labu slavu bija iemantojuši Lilijas Linges privātie saimniecības kursi Rīgā, kuri darbojās pēc Dānijas labāko mājturības kursu parauga.⁹⁷

Kursu organizatori domāja arī par tām interesentēm, kuras nevarēja piedalīties dienasursos, piedāvājot vakara kursus zie-

mas mēnešos.⁹⁸ Tajos aplūkotās tēmas bija tuvas mājturības skolu mācību programmās iekļautajām.

Kopējo statistiku par visiem notikušajiem mājturības kursiem starpkaru periodā nav iespējams sniegt, jo šādu pilnīgu uzskaiti 20.–30. gados neveica. Turklāt atsevišķi, piemēram, izdalīja rokdarbu kursus, savukārt citos avotos tos pieskaitīja mājturības kursiem.

Oficiālā statistika par 1936. gadā notikušajiem lauksaimniecības kursiem, kuros ietilpst gan pastāvīgie, gan īslaicīgie mājturības kursi, liecina, ka šajā gadā kopumā Latvijā noturēti 427 kursi.⁹⁹ Atsevišķi vēl izdalīti lauku labierīcību un mājas apkārtnes izdaļošanas kursi, kopumā 1936. gadā tādi Latvijā notikuši 41 reizi. Izdevumā “Latvijas kultūras statistika: 1918.–1937. g.” apkopotie dati rāda, ka 1922. gadā Latvijā notikuši 58 mājsaimniecības kursi un kopumā no 1922. līdz 1931. gadam – 911 kursi.¹⁰⁰ Tomēr reālais notikušo kursu skaits ir krietni lielāks, jo LLC instruktore vien 1921./1922. darbības gadā noturēja 83 kursus par ēdienu gatavošanu, rokdarbiem, augļu un dārzenņu konservēšanu.¹⁰¹ Kopumā pēc Latvijas neatkarības iegūšanas līdz 1931. gadam LLC vien bija noturējusi ap 800 mājturības kursu, katrus kursus vidēji apmeklējušas 34 sievietes.¹⁰² Nesakritība skaidrojama ar faktu, ka izdevuma “Latvijas kultūras statistika: 1918.–1937. g.” statistika par kursiem veidota, balstoties uz Zemkopības ministrijas datiem. Pirmajos neatkarības gados mājturības nozare tikai veidojās un atradās lielā mērā sabiedrisko organizāciju pārraudzībā, kas visdrīzāk ministrijai neiesniedza precīzu statistiku par noorganizētajiem kursiem.

Par mājturības kultūru starpkaru periodā vairāk interesējās latvietes, par to liecina fakts, ka gan mājturības skolu audzēknes, gan mājturības kursu apmeklētājas lielākoties bija latvietes.¹⁰³

Sievietes, kuras nebija skolā apguvušas mājturības priekšmetus un kurām nebija iespēja apmeklēt kursus, zināšanas mājturībā papildināja, iepazīstoties ar rakstiem žurnālos un avīzēs, dažādiem informatīviem materiāliem un grāmatām. Jāatzīmē, ka šos pašus informācijas avotus gan mācību procesā, gan turpmākajā

praktiskajā darbā izmantoja arī mājturības skolu skolotājas, audzēknes un instruktores.

Starpkaru periodā pieejamā mājturības izziņā izmantojamā literatūra iedalāma trīs grupās: vispārēja mājturības literatūra; mācību grāmatas; atsevišķām mājturības tēmām veltītā speciālā literatūra. Ņemot vērā, ka mājturības skolās pasniedza arī tādas priekšmetus kā piensaimniecību, higiēnu, tad arī šīm tēmām veltīti plašāki izdevumi ar ievirzi praktiskam darbam būtu uzskatāmi par mājturības tematikas literatūru.

Pirmajos pēckara gados mājturības zināšanu papildināšanā izmantojamās literatūras bija ļoti maz. Līdz 20. gadu izskaņai pie lasītājām bija nonācis vien neliels skaits mājturības nozares izdevumu, kas veltīti atsevišķām tēmām, turklāt vairums sniedz padomus uztura gatavošanā un rokdarbos. Mājturības tematikai veltītās grāmatas galvenokārt sastādīja jomas profesionāļi, kuri arī praktiski strādāja ar šiem jautājumiem, – mājturības kursu vadītājas un skolotājas, citu lauksaimniecības nozaru speciālisti utt. Speciālās literatūras trūkuma mazināšanai latviski tulkoja arī ārvalstu autoru darbus.

No vispārējās mājturības literatūras izdevumiem kā viens no pirmajiem un nozīmīgākajiem minams 1928. gadā iznākušais Lidijas Kārklīņas sastādītais rakstu krājums “Namamātes padomnieks”,¹⁰⁴ kura tapšanā piedalījušies tā laika vadošie speciālisti. Apjomīgajā izdevumā skarts plašs tēmu loks – dzīvojamās telpas iekārtošana un kopšana, uztura mācība, apģērba kopšana, ēdienu gatavošana un pasniegšana, rokdarbi, sievietes un bērna veselības jautājumi. Nākamais nozīmīgākais ir Kaucmindes mājturības semināra pasniedzēju Annas Viksnes un Marijas Ķeņģes sastādītais un 1930. gadā iznākušais izdevums “Mājturība”.¹⁰⁵ Abos minētajos izdevumos tēmas aplūkotas no dažādiem aspektiem, izmantojot jaunākās zinātniskās atziņas un Rietumeiropas pieredzi. Nozīmīgs ir 1938. gadā iznākušais enciklopēdiskais izdevums “Mājturības leksikons”,¹⁰⁶ kurš bija adresēts “katrai apzinīgai nama mātei, katrai modernās kultūras sievietei”. Izdevuma sastādīšanā piedalījās attiecīgās jomas Latvijas profesionāļi, balstoties uz jaunākajām zinātnes atziņām.

Starpkaru periodā ar preses starpniecību sievietēm norādīja, kas viņām ir jāzina un jāprot, tādējādi esot labām namamātēm un saimniecēm.¹⁰⁷ Prese bija viens no ērtākajiem veidiem mājturības ideju izplatīšanā, jo to lasīja dažāda vecuma, profesiju un sabiedrības slāņu sievietes. Turklāt caur presi sieviete varēja “nējauši” (šķirstot izdevumu) iepazīties ar mājturības jautājumiem gadījumos, kad preses izdevums tika iegādāts cita veida informācijas iegūšanai. Rakstus par mājturības tematiku 20.–30. gados publicēja dažāda veida preses izdevumos, piemēram, žurnālā “Zeltene”, gan speciālajos sieviešu žurnālos un lauksaimniecības žurnālos, gan arī avīzēs.

Mājturības kultūru veicinošās publikācijas avīzēs un žurnālos iedalāmas divās grupās: tādās, kas diskutē par nozares attīstību un tās nozīmi sabiedrības un valsts izaugsmē, nereti dodot arī kādu praktisku padomu,¹⁰⁸ un tādās, kas tapušas ar mērķi sniegt praktiskus padomus mājturības kultūras izkopšanā – ēdienu receptes, ieteikumus puķu kopšanā, rokdarbos, galda klāšanā, bērnu aprūpē u.tml.

Pēc LLK Mājturības nodaļas vadītājas T. Mežsētas ieskatiem sieviešu žurnālos mājturības jautājumus neaplūkoja pareizi, dodot padomus arī lietās, kas būtu izskaužamas. Lai situāciju vērstu par labu un sievietēm nodrošinātu pieeju kvalitatīvai informācijai, Mājturības nodaļas vadītāja 1939. gada augustā vēstulē LLK priekšsēdētājam rakstīja par nepieciešamību izveidot jaunu mājturības žurnālu.¹⁰⁹ Iecere guvu atbalstu, un 1940. gadā LLK paspārnē iznāca mēnešraksta latviskas mājas kultūras veidošanai – “Mana Māja” pirmais numurs. Šī žurnāla uzdevums bija dot norādījumus “par pareizu stāju, latvisko tikumu un tradīciju stiprināšanu, veselības kopšanu, uztura izvēli un sagatavošanu, lietderīgu saimniekošanu, bērnu kopšanu, mājas izdaiļošanu un iekārtošanu, apģērbu gatavošanu, rotāšanu un par sievietes sabiedrisko darbu”.¹¹⁰ Jaunā mājturības žurnāla pamatauditorija bija lauku sievietes.¹¹¹

SECINĀJUMI

Periodā starp abiem pasaules kariem mājturību klasificēja kā vienu no lauksaimniecības virzieniem, piešķirot tai nozīmi valsts saimniecības izaugsmē, kas paredzēja gan personas individuālās labklājības vairošanu un līdz ar to valsts saimniecības izaugsmi, gan kopumā kulturālas un nacionālas sabiedrības veidošanos.

Mājturības sistēma ir nesaraujami saistīta ar valstī notiekošajiem sociālajiem un ekonomiskajiem procesiem, kuri nosaka, kādos virzienos organizējams sievietes darbs. Latvijā 20. gadsimta 20. un 30. gados ģimenes kā institūcijas pastāvēšana nebija iespējama bez mājturības sistēmas, jo tā ietvēra ne tikai rūpes par ģimenes locekļu labsajūtu, taupīgu un racionālu māsaimniecības resursu izlietošanu, bet arī sabiedrības audzināšanu, latviskās kultūras izkopšanu un identitātes veidošanu.

Katrai māsaimniecībai bija jārod savs ceļš, kā veicināt saimniecības izaugsmi, vairot ieņēmumus un vienlaikus nodrošināt ģimenes locekļu primārās vajadzības. Latvijā kā agrārā valstī mājturības nozarei līdzās saimnieciskās izaugsmes veicināšanai bija izvirzīti uzdevumi sabiedrības audzināšanā. Ar sievietes īstenotajām aktivitātēm māsaimniecībā centās sekmēt valsts saimnieciskā stāvokļa uzlabošanu, piemēram, veicināt vietējās izcelsmes produktu lietošanu, pieejamo resursu taupīgu izmantošanu. Vienlaikus, darbojoties mājturības nozarē, sieviete izpildīja tai no sabiedrības un valsts puses noteiktos pienākumus – radīt bērnus, uzņemties rūpes par tiem un pārējiem ģimenes locekļiem, veidot latvisku kultūru. Sievietes darbs māsaimniecībā (privātajā sfērā) atbalsojās publiskajā sfērā – sabiedrība un valsts vērtēja paveiktā darba kvalitāti un līdz ar to sievietes devumu valsts attīstībā.

Starpkaru periodā mājturības sistēmu veidoja mērķtiecīgi – tā neatradās pašplūsmā. Iestājoties miera periodam, 20. gadu sākumā mājturības nozares izveidi uzņēmās sabiedriskās organizācijas, dibinot mājturības izglītības iestādes, organizējot sabiedriskas aktivitātes, veidojot mājturības pārraudzību. Nostabilizējoties ekonomiskajai situācijai, valsts aizvien aktīvāk iesaistījās mājturības nozares attīstībā, to iekļaujot saimniecisko jautājumu risināšanā.

Līdz 30. gadu sākumam ar lauksaimnieku sabiedrisko organizāciju iniciatīvu bija paveikts nozīmīgs darbs mājturības ideju propagandā un mājturības kultūras izkopšanā, sniedzot praktiskas zināšanas un veidojot sabiedrisko domu par mājturības nepieciešamību un tās ieguvumiem. Līdz ar autoritārā režīma nodibināšanos mājturības jautājumi nonāca stingrākā valsts kontrolē, ar mājturību saistīto aktivitāšu organizēšanu uzņēmoties Latvijas Lauksaimniecības kameras nodibinātajai Mājturības nodaļai.

Rietumos jau kopš 19. gadsimta beigām – 20. gadsimta sākuma mājturība bija kļuvusi par akadēmisku disciplīnu, t.i., tai bija sava vieta izglītības sistēmā.¹¹² Latvijā mājturība par akadēmisku disciplīnu kļuva vien 20. gadsimta 20. gadu sākumā līdz ar speciālo mājturības izglītības iestāžu atvēršanu un publiskām diskusijām par nozares attīstību. Speciālās mājturības izglītības iestādes raksturīgas ne tikai Latvijai 20.–30. gados, tādas pastāvēja arī citviet Eiropā. Latvijas mājturības speciālistes, iepazīstoties ar ārvalstu skolu darbu un pielietojot praksē gūtās atziņas, veicināja Latvijas iekļaušanos Rietumeiropas kultūras telpā.

Mājturības izglītības primārais uzdevums bija sagatavot sievieti praktiskam darbam savā saimniecībā un ar iegūtajām zināšanām un prasmēm veicināt ģimenes labklājību un kultūrálo izaugsmi. Mājturībai kā nozīmīgam lauksaimniecības virzienam dotie uzstādījumi palika nemainīgi visu neatkarīgās Latvijas pastāvēšanas laiku, mainījās tikai akcenti, kas izrietēja no konkrētā brīža prioritātēm un vajadzībām. Sieviešu apziņā nostiprināja domu, ka, godprātīgi veicot savu darbu mājturības nozarē, viņas veic nozīmīgu darbu valsts un sabiedrības attīstības labā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Andrejs Plakans (1994). Household. In: Peter N. Stearns (ed.). *Encyclopedia of Social History*. New York; London: Garland Publishing, p. 431.
- ² Sarah Stage (1997). Introduction. Home economics: What's in a name? In: Sarah Stage, Virginia B. Vincenti (eds.). *Rethinking Home Economics: Women and the History of a Profession*. Ithaca; London: Cornell University Press, p. 4.
- ³ Turpat, 2. lpp.

- ⁴ [B. aut.] (1935/36). Mājturība. No: K[ārlis] Dišlers u.c. (red.). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 13. sēj. Rīga: Ansis Gulbis, 25293.–25294. sl.
- ⁵ Aija Eglīte (2009). *Ievads mājturības ekonomikas teorijā*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 4. lpp.
- ⁶ Turpat.
- ⁷ Turpat, 95. lpp.
- ⁸ Igors Šuvajevs (1998). *Prelūdijas*. Rīga: Intelekts, 72. lpp.
- ⁹ Turpat.
- ¹⁰ Ieva Mīlgrāve (2012). Mājturības mācību grāmata kā medijs 20. gs. 20.–30. gados. No: *Latvijas Universitātes raksti*, 781. sēj.: *Pedagoģija un skolotāju izglītība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 222.–231. lpp.
- ¹¹ [B. aut.] (1999). Kultūra. No: *Ideju vārdnīca: domātāji, teorijas un jēdzieni filozofijā, zinātnē, reliģijā, politikā, vēsturē un mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 288. lpp.
- ¹² Raymond Williams (1958). Culture is Ordinary. Pieejams: http://www.sagepub.com/upm-data/59594_McGuigan__Raymond_Williams.pdf (skatīts 08.05.2015.).
- ¹³ Emily Westkaemper (2008). Home economics. In: Bonnie G. Smith (ed.). *The Oxford Encyclopedia of Women in World History*. New York: Oxford University Press, p. 474.
- ¹⁴ Kristin S. Bailey (1994). Houses and housing. In: Peter N. Stearns (ed.). *Encyclopedia of Social History*. New York; London: Garland Publishing, p. 436.
- ¹⁵ Vineta Vilcāne (2015). *Mājturības kultūra Latvijā: Kaucmindes Mājturības semināra piemērs*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 21. lpp.
- ¹⁶ Valdis Bērziņš (atb. red.) (2003). *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts, 1918–1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 395. lpp.
- ¹⁷ Vita Zelče (2006). Lauku vērtība: krāšana un tērēšana. No: Vita Zelče (galv. red.). *Agora 5: Patērnība Latvijā: tendences un alternatīvas*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 255.–269. lpp., šeit 255. lpp.
- ¹⁸ Ineta Lipša (2011). Latvijas lauki. Idilles izrakumi. *Rīgas Laiks*, 4, 30. lpp.
- ¹⁹ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts*, 392. lpp.
- ²⁰ Eglīte. *Ievads mājturības ekonomikas teorijā*, 6. lpp.
- ²¹ Turpat.
- ²² *Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: LNA-LVVA), 1677–5–210, 110. lp.
- ²³ Līdz 1920. gadam saucās Rīgas lauksaimniecības centrālbiedrība. Savu darbību uzsāka 1906. gadā, kļūstot par pirmo lauksaimniecības biedrību savienību Krievijas impērijā.
- ²⁴ Z. Upesleja-Rozenšteins (1924). Mājturība. *Sieviete*, 1, 21. lpp.; V. Melnbārde (1929). Mājturības veicināšanas biedrību nozīme. *Zeltene*, 17, 21. lpp.
- ²⁵ LNA-LVVA, 2753–1–4031, 2. lp.

- ²⁶ [B. aut.] (1931). *Savienība "Latvijas Lauksaimniecības Centrālbiedrība" un viņas 25 gadu darbs*. Rīga: Latvijas Lauksaimniecības centrālbiedrība, 123. lpp.
- ²⁷ 1929. gadā Mājturības sekciju pārdēvēja par Mājturības padomi.
- ²⁸ [B. aut.]. *Savienība "Latvijas Lauksaimniecības Centrālbiedrība" un viņas 25 gadu darbs*, 124. lpp.
- ²⁹ Turpat; *LNA-LVVA*, 2735–1–4031, 3. lp.
- ³⁰ [B. aut.]. *Savienība "Latvijas Lauksaimniecības Centrālbiedrība" un viņas 25 gadu darbs*, 123. lpp.
- ³¹ Turpat, 124. lpp.
- ³² Jaunas līnijas mājturībā. *Jēkabpils Vēstnesis*, 31.01.1930., 1. lpp.
- ³³ [B. aut.]. *Savienība "Latvijas Lauksaimniecības Centrālbiedrība" un viņas 25 gadu darbs*, 124. lpp.
- ³⁴ Turpat.
- ³⁵ Turpat.
- ³⁶ Noteikumi par valsts pabalstāmās mājsaimniecības pārraudzības organizēšanu un uzturēšanu. *Valdības Vēstnesis*, 23.01.1934., 1. lpp.
- ³⁷ 20. gs. 20. un 30. gados vietējās izcelsmes produktus dēvēja par "iekšzemes produktiem".
- ³⁸ Kā pacelt mājturību. *Latvijas Kareivis*, 12.01.1930., 4. lpp.
- ³⁹ Arturs Boruks (2003). *Zemnieks, zeme un zemkopība Latvijā. No senākiem laikiem līdz mūsdienām*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 474. lpp.
- ⁴⁰ *LNA-LVVA*, 5836–1–1., 10. lp.
- ⁴¹ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts*, 629. lpp.
- ⁴² Māris Skujiņš (1994). Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma pamatiezīmes 1934–1940. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 111.–132. lpp., šeit 125. lpp.
- ⁴³ Ministru prezidenta Dr. K. Ulmaņa runa. *Valdības Vēstnesis*, 05.08.1935., 3. lpp.
- ⁴⁴ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts*, 639. lpp.
- ⁴⁵ Kopš Mājturības nodaļas izveidošanas līdz Latvijas okupācijai to vadītāja Kaucmindes mājturības semināra absolvente Trūte Mežsēta.
- ⁴⁶ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts*, 639. lpp.
- ⁴⁷ *LNA-LVVA*, 1690–4–2319, 130. lp.; 1690–4–2507, 191. lp.; 1690–4–2490, 4. lp.
- ⁴⁸ *LNA-LVVA*, 1690–4–2507, 191. lp.
- ⁴⁹ *LNA-LVVA*, 1690–4–2948, 50. lp.
- ⁵⁰ Trūte Mežsēta (1938). Mājturības organizācija uz laukiem. No: *No 1925–1938. Kaucmindes Mājturības semināra absolventu darbs*. Jelgava: K.M.S.A.B. izdevums, 27. lpp.

- ⁵¹ LNA-LVVA, 1690–4–2948, 51. lpp.
- ⁵² Voldemārs Bušs (1940). *Padomnieks lauksaimniecības biedrību darbiniekiem*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības kamera, 278. lpp.
- ⁵³ Trūte Mežsēta (1940). Lauksaimniecības biedrību mājturības sekciju darbs un uzdevumi. *Mana Māja*, 1, 31. lpp.
- ⁵⁴ Ilgvars Butulis (1997). Latvijas aizsardzes (1923–1940). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 98.–116. lpp., šeit 111. lpp.
- ⁵⁵ [B. aut.] (1931). *Mazpulku mājsaimniecības programma*. Rīga: Latvijas Lauksaimniecības centrālbiedrība, 1.–20. lpp.; L. Liepiņa (1938). Jaunā mājsaimniecības programma un mājsaimniecības darbu izvēle nākošajam darbības gadam. *Vadītājs*, 5, 344. lpp.
- ⁵⁶ Mājturības sekciju turpmākie uzdevumi. *Zemgales Balss*, 04.01.1939., 3. lpp.
- ⁵⁷ Lauksaimniecības kameras nodomi mājturības laukā. *Jaunākās Ziņas*, 06.10.1939., 5. lpp.
- ⁵⁸ Lauksaimniecības mācību iestādes gan vispārīgā lauksaimniecībā, gan speciālajās nozarēs dalījās trīs pakāpēs:
- lauksaimniecības skolas ar viena–divu gadu mācību laiku, kurās stājos nepieciešamas zināšanas pilnas pamatskolas programmas apmērā;
 - vidējās lauksaimniecības skolas vispārīgā lauksaimniecībā, ar mācību laiku ne mazāk par četriem gadiem, kurās iestājos nepieciešama pamatskolas izglītība, un ar mācību laiku divu gadu garumā, kurās iestājos nepieciešama 1. pakāpes divgadīgās lauksaimniecības skolas vai tamlīdzīga izglītība;
 - institūti un semināri ar vienu–divu gadu mācību kursu, kuros var iestājos ar zināšanām vispārējās izglītības vai lauksaimniecības vidusskolu programmas apmērā.
- ⁵⁹ LNA-LVVA, 1677–5–7, 9. lpp.
- ⁶⁰ J. Kamols (1938). Mājturības izglītība Zemkopības ministrijas mācības iestādēs. No: *No 1925–1938. Kaucmindes Mājturības semināra absolventu darbs*. Jelgava: K.M.S.A.B. izdevums, 5. lpp.
- ⁶¹ [B. aut.]. *Savienība “Latvijas Lauksaimniecības Centrālbiedrība” un viņas 25 gadu darbs*, 140. lpp.
- ⁶² [B. aut.] (1931). *Kaucmindes mājsaimniecības izglītības iestādes*. Rīga: Latvijas lauksaimniecības Centrālbiedrības izdevums, 16. lpp.
- ⁶³ Kamols. Mājturības izglītība Zemkopības ministrijas mācības iestādēs, 5. lpp.
- ⁶⁴ Turpat.
- ⁶⁵ 1938. gadā pārdēvēja par Latvijas Mājturības institūtu.
- ⁶⁶ Zemkopības ministra J. Birznieka runa Kaucmindes svinībās š.g. 10. jūlijā. *Valdības Vēstnesis*, 11.07.1938., 1. lpp.
- ⁶⁷ Vilcāne. *Mājturības kultūra Latvijā*, 64. lpp.
- ⁶⁸ Vēlāk Valsts Zaļenieku mājturības skola.

- ⁶⁹ Atsevišķos avotos tiek dēvēta par Rankas mājturības skolu.
- ⁷⁰ LNA-LVVA, 1677-5-4, 26. lp.
- ⁷¹ LNA-LVVA, 1677-5-8, 1. lp.
- ⁷² LNA-LVVA, 1677-5-7, 18. lp.
- ⁷³ LNA-LVVA, 1677-5-88, 5. lp.
- ⁷⁴ LNA-LVVA, 1677-5-6, 55. lp.
- ⁷⁵ Kamols. Mājturības izglītība Zemkopības ministrijas mācības iestādēs, 6. lpp.
- ⁷⁶ Turpat.
- ⁷⁷ Alfrēds Staris, Vladimirs Ūsiņš (2000). *Izglītība un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 105. lpp.
- ⁷⁸ Turpat, 105. lpp.
- ⁷⁹ Turpat, 32. lpp.
- ⁸⁰ A. J. (1927). Mājturības pasniegšana. *Mūsu Nākotne*, 8, 242. lpp.
- ⁸¹ Staris, Ūsiņš. *Izglītība un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*, 34. lpp.
- ⁸² Lidija Kārkliņa (1926). *Mājturība I. Pamatskolas 5. kl. kurss*. [Rīga]: Valters un Rapa, 91 lpp.; Lidija Kārkliņa (1926). *Mājturība II. Pamatskolas 6. kl. kurss*. Rīga: Valters un Rapa, 124 lpp.
- ⁸³ Staris, Ūsiņš. *Izglītība un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*, 65. lpp.
- ⁸⁴ Turpat, 69. lpp.
- ⁸⁵ Turpat, 70. lpp.
- ⁸⁶ Turpat, 73. lpp.
- ⁸⁷ Turpat, 76. lpp.
- ⁸⁸ LNA-LVVA, 6637-1-618, 1.lp.
- ⁸⁹ Kamols. Mājturības izglītība Zemkopības ministrijas mācības iestādēs, 6. lpp.
- ⁹⁰ LNA-LVVA, 1677-5-5, 4. lp.
- ⁹¹ Kamols. Mājturības izglītība Zemkopības ministrijas mācības iestādēs, 6.-7. lpp.
- ⁹² Malvīne Silis-Heincs (1931). Mājturība. No: *Valsts centrālais pedagoģiskais institūts*. Jelgava: Valsts centrālā pedagoģiskā institūta izdevums, 91.-92. lpp.
- ⁹³ Eridiana Oļehnoviča (2005). *Vidējās pakāpes lietišķās mākslas izglītības attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Promocijas darba kopsavilkums. Daugavpils: DU Saule, 13. lpp.
- ⁹⁴ Māra Urdziņa-Deruma, Ieva Milgrāve (2014). Rokdarbu kā mākslas jomas vēsturiskā attīstība. No: *Latvijas Universitātes raksti*, 795. sēj.: *Pedagoģija un skolotāju izglītība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 114.-129. lpp., šeit 117. lpp.
- ⁹⁵ [B. aut.]. *Kaucmindes mājsaimniecības izglītības iestādes*, 3. lpp.
- ⁹⁶ Turpat, 5. lpp.

- ⁹⁷ Vineta Vilcāne (2014). Modernā izglītība – mājturība. No: *Uz vakariņām Latvijas brīvvalstī*. Rīga: Gunta Kuļbanska, Dita Degtere, 203. lpp.
- ⁹⁸ [B. aut.]. *Kaucminde mājsaimniecības izglītības iestādes*, 6. lpp.
- ⁹⁹ V[iilmārs] Salnītis (sast.) (1938). *Latvijas kultūras statistika: 1918.–1937. g.* Rīga: Valsts Statistiskā pārvalde, 96. lpp.
- ¹⁰⁰ Turpat.
- ¹⁰¹ [B. aut.]. *Kaucminde mājsaimniecības izglītības iestādes*, 4. lpp.
- ¹⁰² Turpat, 5. lpp.
- ¹⁰³ Vilcāne. *Mājturības kultūra Latvijā*, 56.–57. lpp.
- ¹⁰⁴ L[idija] Kārklīņa (red.) (1928). *Namamātes padomnieks*. Rīga: Valters un Rapa, 487 lpp.
- ¹⁰⁵ A[nnā] Viksne, M[arija] Ķeņģis (sast.) (1930). *Mājturība*. Rīga: Lauksaimniecības pārvaldes izdevums, 254 lpp.
- ¹⁰⁶ Jānis Mazvērsitis (red.) (1938). *Mājturības leksikons*. Rīga: Grāmatu Draugs, V–VI lpp.
- ¹⁰⁷ Klinta Ločmele (2010). Žurnāls “Zeltene”: nācijas interešu sargs un padomdevējs latviešu sievietēm (1926–1934). *Latvijas Arhīvi*, 1, 157.–182. lpp., šeit 164. lpp.
- ¹⁰⁸ Piemēram: [B. aut.] (1926). Mājturības nozīme lauksaimnieku sētās. *Mazsaimnieks*, 21, 339. lpp.; M. Leiše (1930). Mājturība un viņas nozīme. *Zemkopis*, 9, 207.–208. lpp.; L. Andulis (1939). Lauku sieviete un taupība. *Mūsu Mājas Viesis*, 43, 10. lpp.
- ¹⁰⁹ *LNA-LVVA*, 1690–4–2209, 36. lp.
- ¹¹⁰ [Bez nosaukuma]. *Mana Māja*, 1940, 1, bez lpp.
- ¹¹¹ Voldemārs Grinens (red.) (1940). *Latvijas zeme, zemnieki un viņu darbs*. [Rīga]: Lauksaimniecības pārvalde, 163. lpp.
- ¹¹² Westkaemper. Home economics, p. 474.

OVERVIEW OF HOME ECONOMICS CULTURE DEVELOPMENT IN LATVIA IN THE 1920s AND 1930s

Vineta Vilcāne

Mg. hist., scientific assistant at the Institute of the History of Latvia, University of Latvia.

Research interests: food history, home economics culture, cultural processes in the Latgale region.

Until now the history of home economics as a new direction for social history has not been an area of interest among Latvian historians. This article is thus a first attempt to provide a general insight into the development of

home economics culture in Latvia from the 1920s throughout the 1930s. During the interwar period home economics was seen as an area of agriculture which fulfilled certain tasks geared towards the promotion of state economics and Latvian culture development. Women had several possibilities for receiving education in home economics topics: study in special schools, visit courses and presentations, get information in the press and special literature. Initially, the establishment of the home economics system was promoted by social organizations and gradually the home economics area was increasingly supported by the state. After the coup d'état in 1934 the state took over the whole organizational work of the home economics sphere thus strengthening the policy of regime.

Key words: home economics, women, agriculture, interwar period.

Summary

The history of home economics as a field of social history study has not attracted so far the attention of Latvian historians. This article is the first attempt to provide a general overview of the formation and development of home economics culture in Latvia in the 1920s and 1930s.

Home economics should be perceived not only as an economic category, which deals with work and responsibilities performed at home. Home economics is also a part of the cultural sphere, where skills, knowledge and traditions inherited from generation to generation are reflected as well as the innovations of the period.

Historically, the “home” was perceived as woman’s space, where she carried out her “mission”, being a wife, mother and housewife. Also during the interwar period, the Latvian society expected women to be knowledgeable and skillful housewives, taking care of their families. Public opinion stated that home economics is women’s sphere and that men do not need to participate in everyday chores. However, men were considered to be competent to point out the directions of home economics activities and give advice in spheres related to home economics where they worked professionally, as for example, doctors or gardeners.

In the 1920s–30s Latvia, home economics was one of the branches of agriculture. Home economics had a role to play in the growth of the country’s economy, which also envisaged the growth of the individual’s wellbeing, and, simultaneously, the development of a cultural

and national society. Home economics is inextricably linked to social and economic processes in the state that determine the directions in which women's work should be organized.

The home economics system in Latvia began to form with the beginning of the period of peace after the Latvian War of Independence. After overcoming the poverty caused by the war and solving practical problems related to private living quarters and household buildings, women could afford putting a greater effort into the improvement of the home economics situation.

In the interwar period, the home economics culture was created purposefully. Initially, agricultural non-governmental organizations undertook the spreading and promotion of the idea of the home economics culture by forming home economics sections in agricultural unions, establishing separate home economics unions and organizing public events. Public organizations also founded special institutions of home economics education and formed home economics inspection. In the post-war period, upon the stabilization of the economic situation, the state took an increasingly active role in the development of the home economics sector, involving the solution of economic issues.

The change of the political system in May 1934, and the establishment of the authoritarian regime affected the agricultural sector, implementing changes in the organization of home economics work. The home economics sector became subjected to a much stronger state control. To ensure this a Home economics department was created in the Latvian Chamber of Agriculture.

Formation of a well-rounded home economics system and spreading of home economics culture in society was ensured by allocating a place for home economics in the education system. Special home economics schools were created in subordination to the Ministry of Agriculture. The first home economics educational institution in Latvia (the Kaucminde Home Economics School) was opened in 1923. In the same year, the Kaucminde Home Economics Seminary (Home Economics Institute of Latvia since 1938) was opened, where the highest level of home economics education could be obtained. The primary objective of the home economics education was to prepare women for practical work in home economics and to advance the family's wellbeing and cultural development with their knowledge and

skills. Home economics topics were also included in the programmes of agricultural schools with different profiles. Similarly home economics classes were taught at primary and secondary schools. Several educational institutions under the Ministry of Education offered opportunities for specialization in home economics.

Extra-curricular education was important in the creation of the home economics culture. It was provided by special home economics courses ranging in duration from a few days to several months and public presentations. Women gained additional knowledge in home economics by reading articles in magazines and newspapers, various informative materials and books. By the end of the 1920s only a small number of home economics sector publications had reached their readers and the largest number of publications dedicated to the home economics topics were published in the second half of the 1930s.